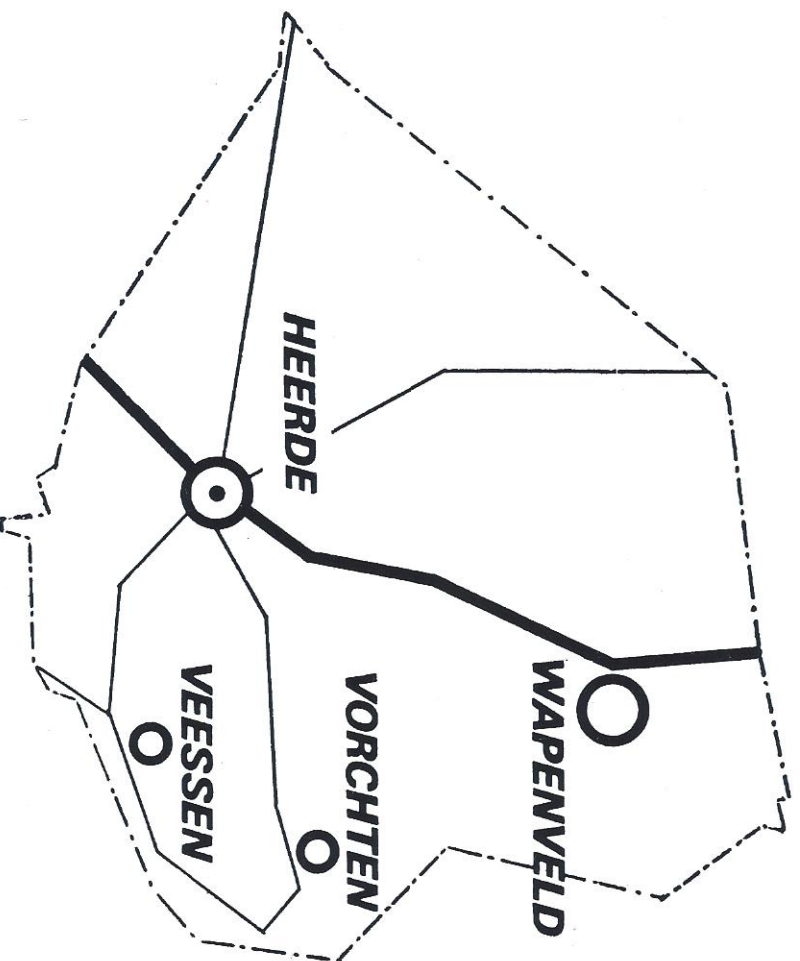

GEMEENTE HEERDE

HEERDE HISTORISCH

Bijdragen en mededelingen van de
Heerder Historische Vereniging

HEERDER HISTORISCHE VERENIGING

Bestuur : G.A. Kamerlingh Onnes-Barones van Dedem,
voorzitter.

E.J. Zaubier, vice voorzitter.

B. Wolff, secretaris.

L.P. Lap, penningmeester.

R. Visser-Kolkman, 2e secr.

A.J. Rook (ere-lid).

W.J. van den Brink.

J.J. van den Burg.

B.M. Looman.

K.P.J. Schuur.

J.H. Haverkamp.

Leden administratie : A.J. Augustinus, Papaverweg 16,
8181 BP Heerde. Telefoon : 05782-2788

Redactie : G.A. Kamerlingh Onnes-Barones van Dedem.
A. Klein Kranenburg
J.J. van den Burg

Redactie-adres : Oldekampshof 12, 8181 EM Heerde
Tel. 05782-3158

Bank : Rabobank Heerde, rekeningnr.: 3265.34.210.

Giro : Nr. 39.68.794

HEERDE HISTORISCH Nr. 62 (16e jaargang nr. 3) sept. 1991
Dit blad verschijnt 4 keer per jaar.

Inhoud

- I. Bij een pasteltekening in het bezit van de Heerder Historische Vereniging.
door G.A. Kamerlingh Onnes-Barones van Dedem.
- II. Wie stond model?
- III. Uit het dagboek van Mr. Rombout Ruurds van Riemsdijk, Heerde, 2 novemer 1902 - Pacific Palisades, California 30 maart 1958. Deel III.
door J.A. de Wit.
- IV. Heerde en omgeving in de 80-jarige oorlog. De ellendige tachtiger jaren (eerste gedeelte).
door A. Klein Kranenburg.
- V. Heerder Mijmeringen (33).
door W. Zimmerman.
- VI. Een brief aan de burgemeester van Heerde.
- VII. Architectuur in Heerde.
- VIII. Oproep.
- IX. Nieuwe leden van de Heerder Historische Vereniging.
- X. Schenkingen.

110

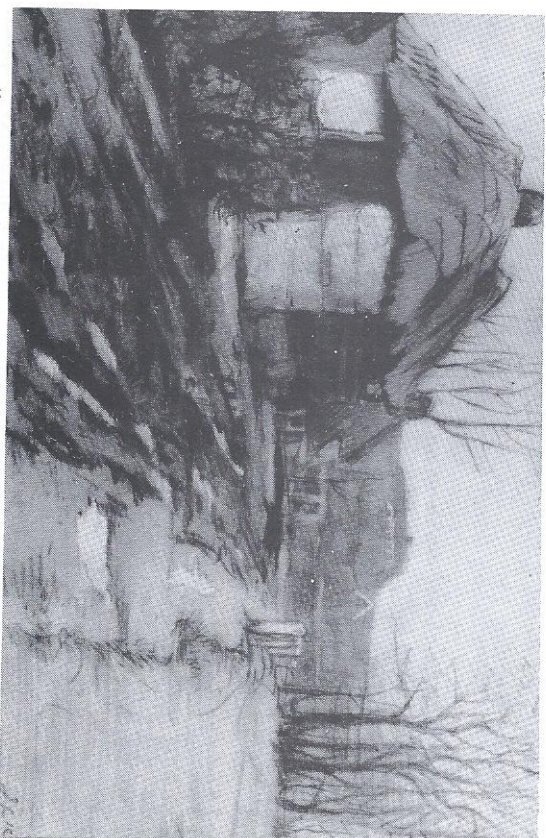
I. Bij een pasteltekening in het bezit van de Heerder Historische Vereniging

door G.A. Kamerlingh Onnes-Barones van Dedem.

De tekening in pastel en zwart krijt van Jan Kleinjtes heeft aan de achterkant een opschrift: Bij de Kalkure te Nunspeet. Ondanks een zekere nieuwsgierigheid bleef onderzoek naar de herkomst van de naam achterwege, totdat de Heer Roodenburg uit Harderwijk - op zoek naar kunstwerken uit de Nunspeet tijd van Jan Kleinjtes bij de vereniging aanklopte. Er volgde toen een uitwisseling van gegevens, die het mogelijk maakte een beeld te krijgen van Kleinjte's activiteiten in de periode 1894-1899 samen met zijn kunstbroeders. Tevens kregen wij antwoord op de vraag wat de naam Kalkure betekende.

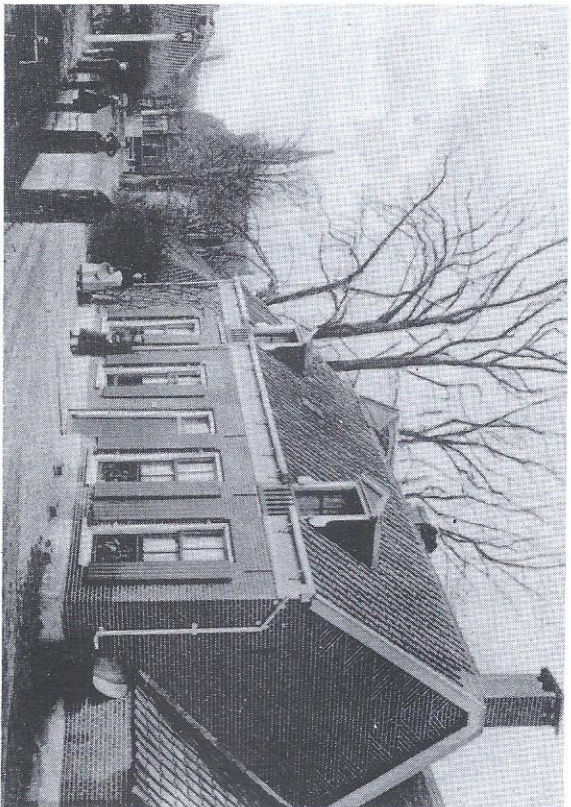
Dit artikel is een poging een indruk te geven van de jaren voor Kleinjtes zich in Heerde vestigde.

Een woord van grote dank aan de Heer Roodenburg, die al het spadewerk verricht had en mij daaruit vrijelijk liet putten, is hier op zijn plaats.

De Kalkureweg in de 90er jaren van de vorige eeuw, vanuit De Valk gezien

111

pension "De Valk"

PENSION "DE VALK"

TE

NUNSPEET.

*gelegen aan den Kalkuursweg vlak bij het
dorp en in de onmiddellijke nabijheid
der schoone denneboschen.*

Gelegenheid tot Pension

VOOR

enkele personen en voor families

MET APARTE BEDIENING

tegen zeer billijke prijzen.

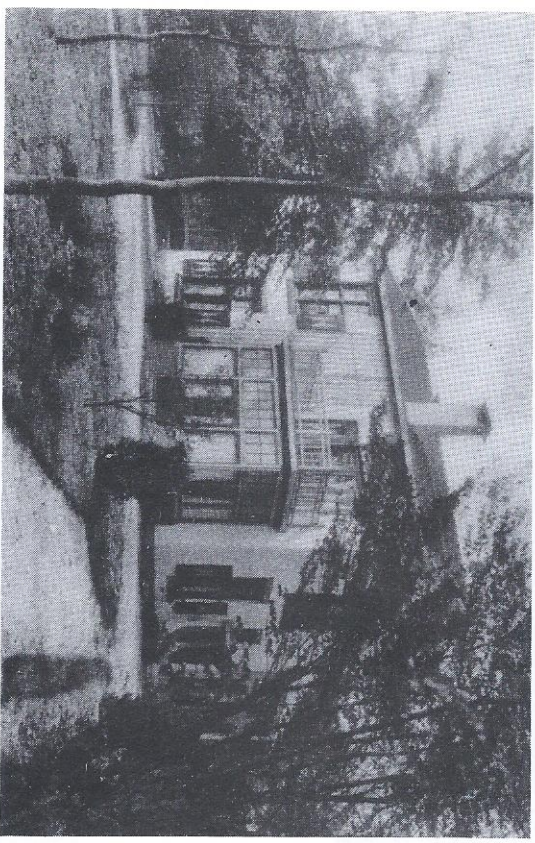
Onder aambeelding.

WED. W. DE VALK.

NUNSPEET.

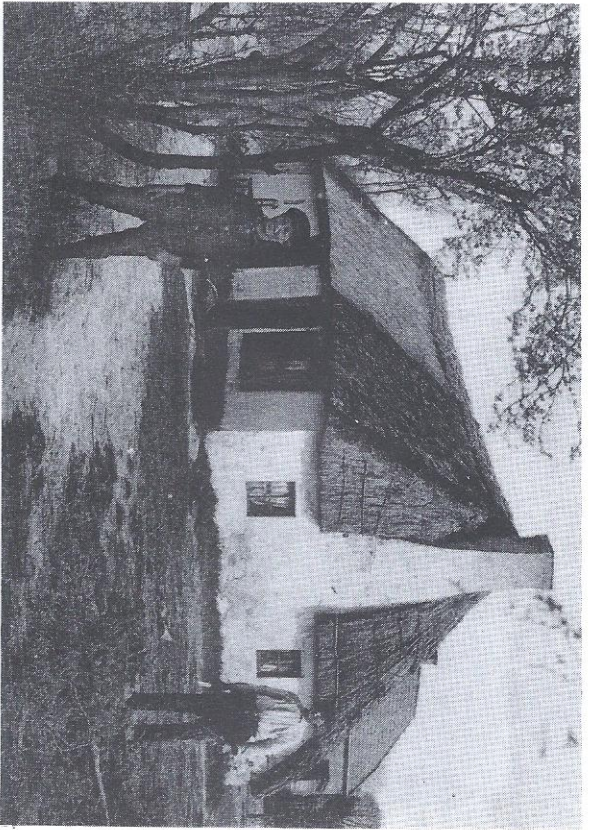
lijk noch de prijzen, noch de "defigheid" bij Itman naar hun zin vonden. Voor hen werd zelfs een atelier in de tuin gebouwd, zodat zij ook bij slecht weer konden werken. Bij goed weer werd veel buiten gewerkt; een foto van Kleintjes met één van zijn modellen geeft dat goed weer.

Enkele kunstenaars raakten zó vertrouwd met Nunspeet en voelden zich er zó geïnspireerd, dat zij niet meer weg wilden. Als zij het betalen konden, bouwden zij een huis, een "villa" zoals het in die buurt heette, omdat men daar lange tijd uitsluitend de boerderijvorm als huis kende. Zo ontstonden o.a. de huizen van Arthur Brit en Edzard Koning aan de Harderwijkerweg. Het huis van E. Koning werd het latere Hotel-pension De Veluwische Boer.

Hotel-pension de "Veluwische Boer"

In een correspondentie uit 1954 - kort vóór zijn dood - schrijft Kleintjes nostalgisch over Nunspeet aan Chris ten Bruggen Kate en Hendrik Verburg: "Weet dan dat ik in de jaren 1895 - 1899 daar gelukkige jaaren doorbracht, temidden in een schildersbent. Zie, dat waren blijie tijden toen de Zoom nog mooi was". Aan de Zoom waar - zoals de naam al zegt - het dorp ophield en het vrije veld begon, stonden zeer schilderachtige kleine huisjes - sommige twee onder één kap, locomotiefhuisjes genaamd. De rijkdom aan uiterlijk schoon was vermoedelijk gelijk aan de armoede binnen, want het waren iets verbeterde plaggenhutten.

locomotief huisje

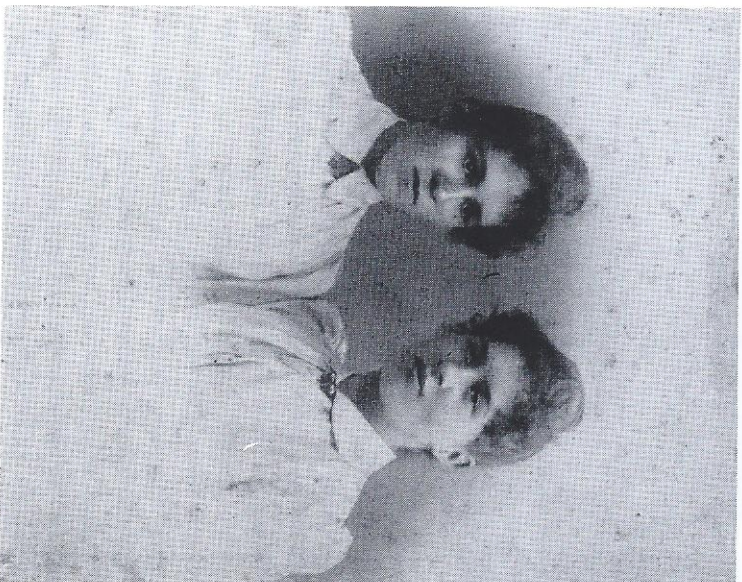

locomotief huisje

Kleinjies in Nunspeet

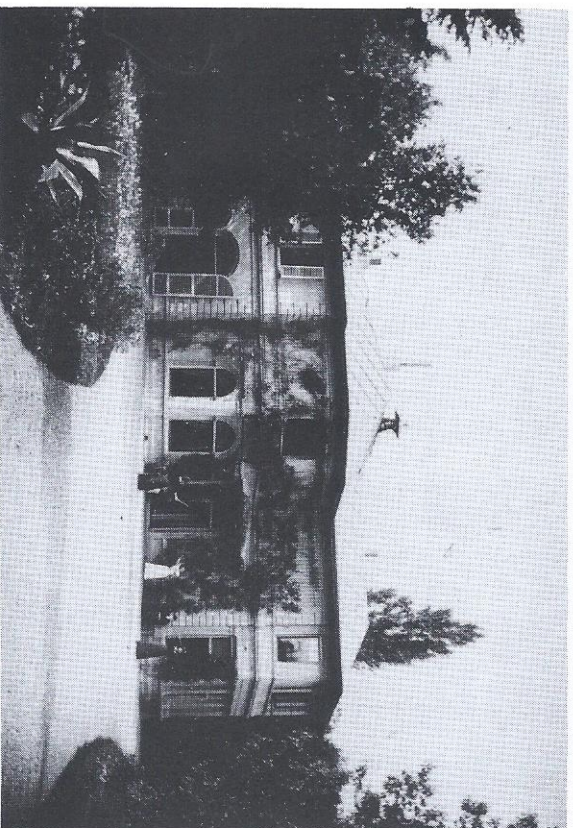
In de zomer van 1894 ging Kleinjies voor het eerst naar Nunspeet). In een brief aan Chris ten Bruggen Kate suggereert hij dat hij er niet alleen voor de mooie natuur kwam: "want daar (in Nunspeet) was de notaris van Osselen - en die had een dochter die schilderde - en die was tegelijk met mij op de Academie voor Beeldende Kunsten van 1891-1894 - O O O O !!!!! onder Allebé, vd. Waay en Dake : 's Zomers ging ik er schilderen - en bleef er en in 1899 trouwden wij".

Hedwig van Osselen was toen 28 jaar oud en had van haar achttiende tot haar negentiende jaar de Academie voor Beeldende Kunsten in Den Haag bezocht (1889 - 1890) en vervolgens de Rijksacademie te Amsterdam van haar eeventwintigste tot vierentwintigste jaar (1892 - 1895). Wij kunnen dus

Jeuqfjoto H.C.A. Kleinjies-van Osselen en haar zuster B.E. Hagen-van Osselen

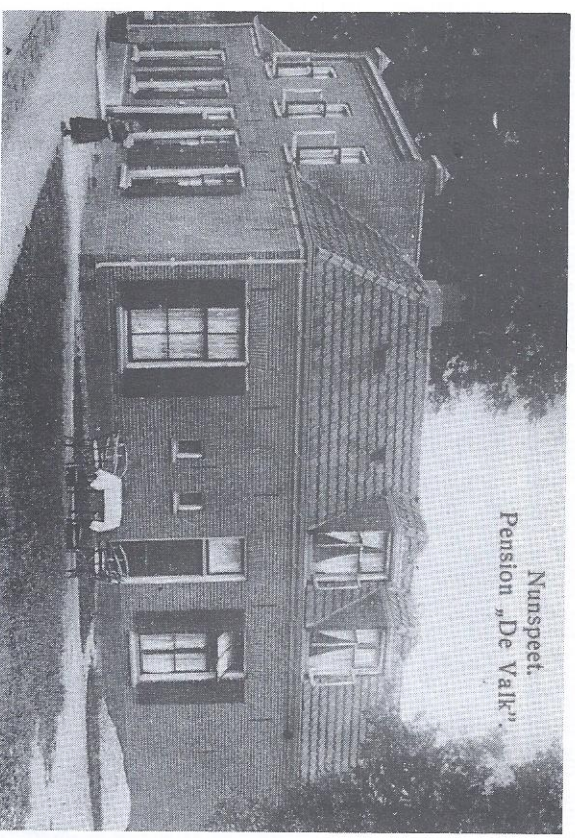
aannemen dat zij tussen 1895 en haar huwelijk in 1899 thuis werkte in Nunspeet. Haar neef, de Heer H.G. Hagen uit Sneek, was zo vriendelijk de vereniging een aantal foto's te schenken waarop het huis "Bunterhoek" 1) - Hedwig's ouderlijk huis - staat.

huis "Bunterhoek"

Verderop in de bovenaangehaalde brief schrijft Jan Kleintjes nog over zijn vrouw: "Hedwig van Osselen was een fijne ziel, die prachtig schilderde - mooie bloemstukken!" Volgens haar neven was er tussen het schilderrecht-paar een terraïnfakening: hij schilderde landschap en portret en zij beperkte zich tot bloemstukken en stilleven. Dat een dergelijke afspraak voor een schilderrecht-paar niet zo overbodig was, bewijzen wel de moeilijkheden die - met name enkele van de Amsterdamse Joffers - ondervonden tijdens het leven van hun man. Een schilderes naast zich van het zelfde niveau konden hun wedertelften in die tijd moeilijk verwerken; Kleintjes en zijn vrouw zullen velen ervan gekend hebben en uit hun problemen lering hebben getrokken.

Terug naar het Nunspeet van 1894/1895. Hijzelf is niet geheel duidelijk over de vraag of hij al die tijd in De Valk verbleef. De Heer Roodenburg, die een diepgaand onderzoek instelde, meent dat hij tussen 1894 en 1896 lange tijden in De Valk woonde en tussen 1896 en 1899 een eigen verblijf had.

"De Valk"

Hoe dit ook zij, zeker is dat De Valk voor de "schildersbent" het karakter van een soort sociëteit had. Kleintjes vindt er - zoals hij schrijft "een leutige schildersbent, die niet kletst of ruzie maakt, maar werkt". Over de bevolking heeft hij ook alleen maar lof: "de brave bevolking waar we prettig mee omgingen; mooie reizige (sic) gestalten en prettig in de omgang! een ideale wereld".

Dat het harde werken ook zijn vruchten afwierp bewijst een passage in de briefwisseling die een aardig kijkje geeft op het financiële wel en wee van het Nunspeetse kunstenaarsleven: "Vroeger kwamen de kunstkopers op je atelier en zetten de boel "ampart" die ze meenamen en wij speelden chapeau-bas (gedroegen ons onderdanig) en hadden dan samen bij Janneke of bij Zwakenberg een mooie fuif". 2)

1) Thans bejaardenhuis van die naam.

2) De familie H. Zwakenberg exploiteerde Hotel-pension De Roskam.

Modellen uit de Nunspeeter tijd van Kleinijes

Van de modellen die Jan Kleinijes heeft gehad in deze jaren bestaan enkele aardige foto's en ook een tekening in het bezit van de Historische Vereniging, die toevallig tot november 1991 in een vitrine zal staan tussen mutsen uit de klederdrachtcollectie. Hendrikje Mulder draagt op deze tekening van Kleinijes een muts met oorrijsen, zoals die in bepaalde delen van Nunspeet werd gedragen. Door toedoen van den Heer Roodenburg verkreeg de vereniging vervolgens een aantal foto's van Hendrikje zittend en staand in een tuin en zittend - vermoedelijk - op de heerd van De Valk. Door een notitie van Kleinijes achterop weten wij dat zij in 1905 trouwde met Arend Hoekert.

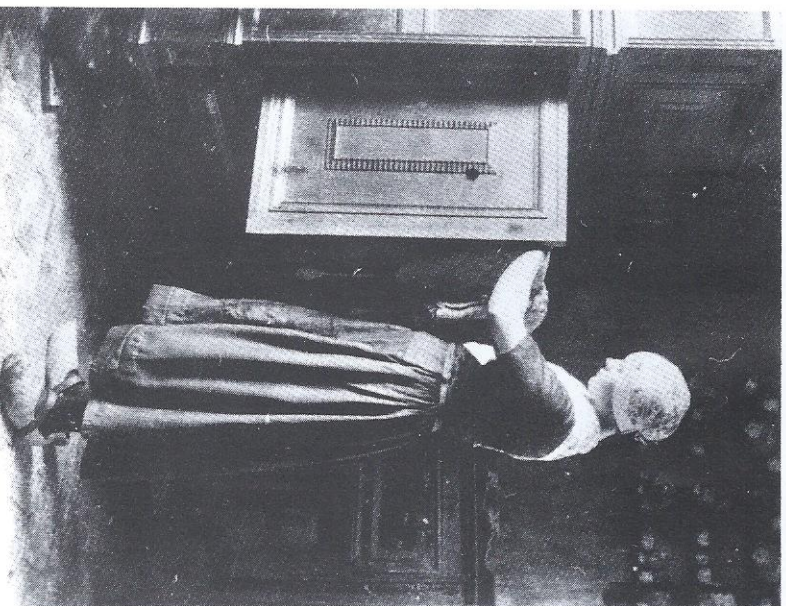
Kleinijes' model Hendrikje Mulder

Een andere foto toont Kleinijes schilderend in de tuin. Zijn model zit in het gras op de grond, terwijl Kleinijes ingespannen bezig is het tafereel vast te leggen. De naam van het model is onbekend.

Kleinijes met model in de tuin van De Valk

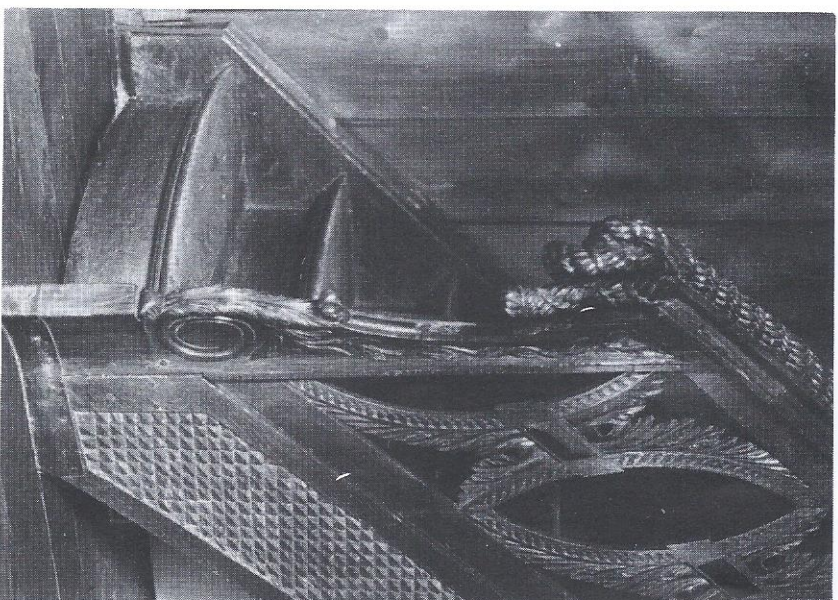
Een derde foto is blijkens mededeling "verwerkt" tot prentbriefkaart en toont zijn model Winnigjen Bos - misschien een familiid van Jannetje de Valk's moeder. Zij heeft net een kledingstuk uit een fraaie antieke kast gehaald en bekijkt het kritisch. Ook zij draagt het oorijzer en loopt misschien vanwege de estrikken vloer op haar klompen met leertjes. Het interieur lijkt overdreven rijk met de antieke kast met kommen en op de achtergrond een rek met ogenschijnlijk chinese of japanse porseleinen kopjes. Kleintjes wijdt echter enkele woorden aan mooie boereninterieurs naar aanleiding van de heer van Hotel De Valk. Hij zegt: "De Heerd - grote kamer - is er nog en de dingen kun je nu nog op Kolthoorn bij mij vinden". Het is niet duidelijk of hij de inhoud van de heerd daar heeft aangekocht. Hij had - zoals de Heer Zimmerman het heeft beschreven in nr. 18 van Heerde Historisch op Kolthoorn aan de oostkant van het atelier een antieke preekstoeltrap (af-

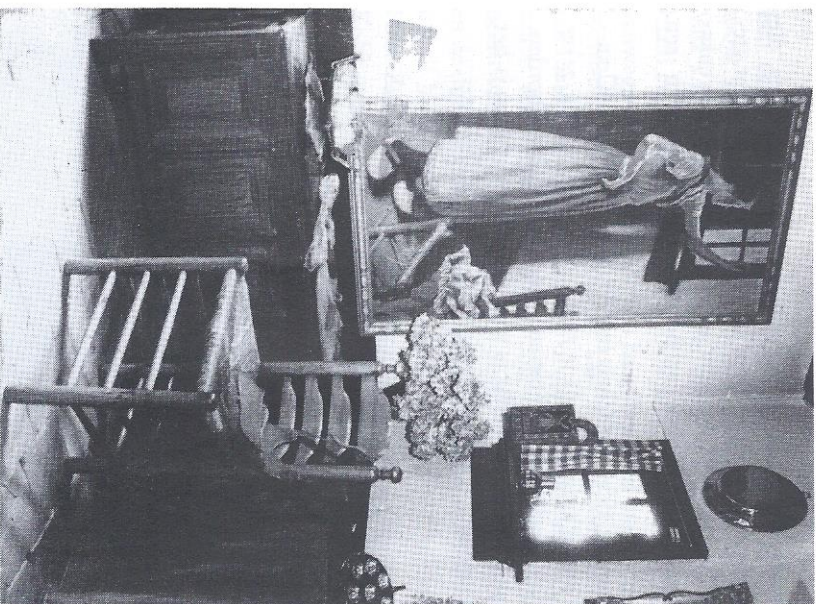
Kleintjes' model Winnigjen Bos

komstig uit de Lievevrouwekerk te Zwolle) die voerde naar een galerij, die door gordijnen van het grote atelier afgesloten kon worden. Dit was het atelier van Mevrouw Kleintjes en onder dit galerij-atelier had hij een boerenkamer ingericht met bedstee, een oude schoorsteen met tegels en een potkachel.

In zijn brief van 18 november 1954 aan Chris ten Bruggen Kate gaat Kleintjes dan verder met de opmerking: "en als je moeite doet kan je nog zeker wat moois vinden, maar oude boereninterieurs met oud-delfse bordes, koper- en tinwerk en oude kasten - nee, dat is verdwenen". Misschien is het dus toch een bestaand interieur geweest op de foto van Winnigje.

Kleintjes' atelier - detail trap

boerenkamer onder het atelier van Kleinjies

Wie behoorden er nu tot die 'schildersbent'? Kleinjies somt er zelf een aantal op: "Briet, Carel T(h)ijssen, Dirk Wiggers, Lapidoth, Wouters, Koldewey, Martens, Van der Weele, Termoulen, Ten Kate - Mari(e) en Chrisje van der Willigen -".

Een paar groepsfoto's in het bezit van het museum in Harderwijk geven nog een aanvulling. Beide foto's zijn genomen op de heerd van De Valk en tonen een groepje mannen rond een centrale tafel. Op de ene foto zitten: Jan Derk Huibers, H.J. van der Weele, Ch. van Wijk en Jan Kleinjies, op de tweede foto zijn behalve Kleinjies Groenhuizen, Wouters, Koldewey, Dr. Hans Schut en Dr. R. Cleve in beeld.

"schildersbent" rechts Kleinjies

Behalve de wat luxueuse schemerlamp, de koperen kaarsenkroon en wat eigen werk aan de muur, is het een typisch Veluwe kamer met de schouw met een gebloemd strookje en de rijen borden erboven en naast. Op de tafel met een worteldoek erover zitten de heren tussen de koffiekopjes en de borrelglasaasjes patience te spelen. Op de eerste zitten de vier mannen om de tafel waarop een theeblad staat; er liggen een krant, een boek, een tondeldoos en nog wat voorwerpen. Er zullen in die kamer heel wat gedachten en meningen zijn uitgewisseld en technieken zijn geprobeerd en besproken; het sociëteitkarakter van het samenzijn spreekt heel sterk uit de foto's. Tenslotte is er een buitenfoto, waarop weer andere schilders voorkomen tussen enkele die al genoemd zijn.

Van links naar rechts zijn het: G.H. Haverkamp, Wouters, Lapidoth (met harmonica), Apol, Koldewey, Zeeger en Jan Kleinjies.

'schildersbent' rechts Kleinjies

Het is moeilijk in kort bestek iets over de schilders uit de al genoemde groep te vertellen. Evenmin is het eenvoudig hier de betekenis van hun werk weer te geven. In dit verband is hun onderlinge relatie van meer belang. Nu wij hen over enige 'afstand' kunnen bekijken is Kleinjies voor zijn tijd de schilder 'van Heerde' geworden, zoals Arthur Briët dat werd voor Nunspeet (1867 - 1937) en Koldewey (1859 - 1898) voor Dordrecht. Van de laatste is echter bekend dat hij een poosje in Nunspeet heeft gewerkt. De schilders Edzard Koning (die niet wordt genoemd door Kleinjies), Briët en Lapidoth hadden er huizen. Sommige schilders van de 'bent' die Kleinjies beschrijft of die met hem op foto's staan, kwamen eens kijken, aangetrokken door brieven met beschrijvingen van de omgeving of verhalen en gingen dan weer naar andere onbedorven gebieden, zoals het Gooi. Derk Wiggers, door Kleinjies genoemd, lijkt zo iemand. Zijn werk kwam toch in hoofdzaak bij Nijmegen tot stand. De Heer Roodenburg bestempelt hem als zéér Gelders. Henri Wouters (1866 - 1935) afkomstig uit Zwolle, werkte gedurende twee periodes in Nunspeet, van 1895 - 1905 en van 1908 - 1910. Zijn eerste periode overlepte die van Jan Kleinjies en andere foto's doen vermoeden dat zij gezamenlijk in De Valk verbleven. De eveneens door Kleinjies genoemde J.D. Huibers was in zijn Zwolse jaren een leerling van Wouters, terwijl Van

der Weele (1852 - 1930) op zijn beurt weer een leerling van Huibers was. De schilders Van der Weele, Ch. van Wijk (1875 - 1917) en F.P. ter Heulen (1843 - 1927) werkten in Kleinjies' Nunspeet tijd in Elspeet waar het atelier van Hotel Bossenbroek te hunner beschikking stond. Volgens de Heer Roodenburg nodigde Breinier zichzelf bij hen uit om na een paar maanden weer te vertrekken zonder tot werken te zijn gekomen, teleurgesteld door het gebrek aan luxe en halfziek.

Vermoedelijk zijn de 'Elspeter' schilders, voor zover zij voorkomen op de foto's die in de heerd van De Valk zijn genomen, daar op bezoek geweest, zoals Kleinjies dat zeker op zijn beurt bij hen deed in Elspeet. De schilder Van Wijk neemt een uitzonderlijke plaats in en wel omdat hij tegenwoordig meer bekendheid geniet door zijn beeldhouwwerken. Verscheidene monumenten en gedenktekens in Rotterdam en Den Haag zijn van zijn hand. De schilder G.H. Haverkamp tenslotte werkte in Epe, terwijl de naam Apol bij één der foto's ons deed vermoeden hier te maken te hebben met de gebroeders Louis of Jan. Helaas blijkt dit niet het geval en is er over de hier afgebeelde Apol weinig bekend.

De eveneens op de foto's voorkomende Dr. Schut blijkt de zoon van de dorpsdokter te zijn. Binnen het kader van de 'bent' had hij de rol van sym-patisant, die niet alleen met raad maar vooral metterdaad (=geld) bijstond als dat nodig was. Hij was directeur van het sanatorium Erica. Ook Dr. Cleve stond - al schilderde en tekende hij als amateur - emigszins buiten de groep. Zijn bekendheid berust op het feit, dat hij in 1912 kasteel de Cannenburch in Vaassen kocht. Hoe hij echter in 1896 in Nunspeet kwam is nog niet bekend. Er wordt wel eens verondersteld dat hij bevriend was geraakt met Kleinjies tijdens diens verblijf aan de Academie in München.

Naar de vele schilders die hier genoemd worden en anderen die in Nunspeet en omstreken werkten heeft de Heer Roodenburg een uitputtend onderzoek ondergaan. Hopelijk zal e.e.a. volgend jaar in boekvorm verschijnen bij de Schaffelaarreeks in Barneveld. Zijn kennis van zaken maakte dit artikel mogelijk.

Daarnaast een woord van dank aan de Heer Buisman; hij was zo vriendelijk een paar foto's van het atelier op Kolkhoorn te laten maken, die voor de verening gebruikt mochten worden.

Tenslotte een dankwoord aan de Heer Aafjes, beheerder van kasteel de Cannenburg voor informatie over Dr. Cleve, en aan het archief in Nunspeet voor de pijlsnelle toezending van fotomateriaal.